

Het kan dus tóch anders

Geen inkomstenbelasting en bedrijfjes overal

MAARTEN KEULEMANS – 07/01/12, 00:00 © Volkskrant

Zelfs de Occupy-demonstranten komen er niet goed uit: ons economische systeem hapert, maar is er eigenlijk wel een alternatief? Een groeiende groep economen, ecologen, politicologen en andere wetenschappers denkt van wel.

Achteraf gezien is het misschien moeilijk voor te stellen, maar twintig jaar geleden, in 2012, was er een tijd dat het in de economie haast alleen maar ging over geld.

Dat intussen het milieu steeds zwaarder gebukt ging onder overbevissing, ontbossing, uitputting van grondstoffen en klimaatverandering en dat er steeds meer 'consumenten' uitvielen met burn-out of depressie, interesseerde maar weinigen: dat viel immers buiten het bestek van de markt.

Tegenwoordig is het niet goed meer voor te stellen, maar destijds geloofden de meeste economen en politici dat duurzaamheid ons leven primitief en middeleeuws zou maken. Milieumaatregelen zag men als iets dat groei in de weg stond; iets voor linkse mensen met zelfgebreide truien.

Het was een manier van denken die natuurlijk onmogelijk kon standhouden, zeker omdat de consumptie steeds meer dreef op geld dat helemaal niet bestond: voorschotten, leningen, kredieten. Rond het begin van de jaren 2010 begonnen de neoliberale overheden, die gewend waren de economie als een bedrijf te managen, hun greep op het piramidespel te verliezen. Er kwam een kredietcrisis, gevolgd door een eurocrisis, toen het monster van Frankenstein genaamd 'eurozone' bij de naden uiteen begon te vallen.

De regeringen reageerden aanvankelijk voorspelbaar en typisch liberaal. Wankelende banken kregen een staatslening toegestopt, de Zuid-Europese landen die het tempo niet konden bijbenen werd een neoliberale agenda opgelegd:

privatiseer je staatsbedrijven, vergroot de inkomensverschillen tussen arm en rijk, bezuinig op je sociale stelsel. Ook Nederland schoot in de oude neoliberale kramp: bezuinigingen op natuur en milieu, meer en snellere snelwegen, ruim baan voor bedrijven en nog meer druk op de zwakkeren om meer te werken en meer te consumeren.

Het waren de laatste stuiptrekkingen van een tot mislukken gedoemd economisch bestel, weten we inmiddels. 'De euro was echt het oude denken', zegt Arjo Klamer, destijds hoogleraar economie in Rotterdam. 'Men geloofde werkelijk dat het goed zou zijn om zo'n groot machtsblok te vormen.' Zeker, er was wel veel gemor over de euro, de banken, de inkomensverschillen en de omgang met het milieu, maar een uitweg leek er domweg niet. Zelfs de actiebeweging die zich 'Occupy' noemde slaagde er niet in een alternatief te formuleren.

Toch waren de contouren van het alternatief zelfs al in 2012 zichtbaar. Een nieuwe generatie diende zich aan die meer van het leven eiste dan alleen maar werken. Onder wetenschappers, maar ook in kringen van kunstenaars en ontwerpers, stonden milieu, duurzaamheid en recycling steeds nadrukkelijker op de agenda. Ook bedrijven en banken verschoven steeds meer de aandacht naar duurzaamheid, maatschappelijk investeren en 'sociaal kapitaal', zoals aandacht voor de menselijke maat toen nog heette.

En natuurlijk was er Noorwegen, dat zo verstandig was geweest zijn olieopbrengsten onder te brengen in een investeringsfonds, het

Norwegian Welfare Fund, terwijl het steeds meer duurzame energie opwekte uit water en wind. Na de val van de eurozone was dit het eerste land dat de grenzen weer sloot om te kunnen experimenteren met een nieuw economisch model. De ideeën werden ontleend aan oud-Wereldbankeconoom Herman Daly, die al in 1989 een 'steady-state-economie' voorstelde, een economie die niet méér grondstoffen verbruikt dan de natuur kan aanvullen. Al snel haakten Zweden, Denemarken en Finland aan bij de experimenten; met de toetreding van Nederland was de Scandinerlandse Unie, met de kroon als munt, een feit.

Bij ons was het vooral het kabinet-Samsom dat het nieuwe model stap voor stap invoerde. Het kabinet dat bij koning Willem-Alexander op het bordes verscheen, was bij uitstek een wetenschapskabinet, bestaand uit milieueconomen, sociaal-geografen en duurzaamheidsexperts.

De eerste maatregelen werden nog met scepsis ontvangen. De jaarlijkse prognoses van het Centraal Planbureau van het te verwachten percentage economische groei werden afgeschaft. Het bruto nationaal product werd losgelaten als belangrijkste maat van economisch succes: daarvoor in de plaats kwamen cijfers die met name geluk, gezondheid en welbevinden van de Nederlandse burgers registreerden.

De andere grote stap was de belastingvergroening. Net als alle Scandinerlandse landen schafte Nederland geleidelijk de inkomstenbelasting af - u herinnert zich ongetwijfeld nog de volksfeesten die losbarstten - en besloot men in plaats daarvan grondstoffen te belasten. Zo creëerde men een kunstmatige schaarste aan grondstoffen. 'En dat stimuleert het zoeken naar creatieve oplossingen', blikt Daan van Soest, destijds hoogleraar milieueconomie aan de Vrije Universiteit Amsterdam, terug.

Afvalquotum

Tegelijkertijd verviervoudigde men de investeringen in onderzoek naar duurzame techniek en verhoogde men de belastingen op

afval en vervuilende gassen. Die werden gemodelleerd naar het 'aftoppen en verhandelen', waarmee overheden destijds probeerden de uitstoot van CO₂ tegen te gaan. Het principe: een bepaalde hoeveelheid afval weggooien mag, maar wie meer wil weggooien, moet daarvoor afvalrechten kopen bij iemand die zijn afvalquotum nog niet heeft bereikt.

De maatregelen brachten een enorme aardverschuiving teweeg. Wegwerpgoederen en -verpakkingen verdwenen vrijwel direct uit de winkels. Rond de recycling, de reparatie en het onderhoud van bestaande goederen verrees een imposante nieuwe bedrijfstak. Er ontstonden nieuwe eigendomsvormen, zoals leasemaatschappijen waar je meubels of elektronica kon huren. Bedrijven voor wind-, biomassa- en andere duurzame energie floreerden, de elektrische auto brak door, files verdwenen en het openbaar vervoer boekte omzetrecord na omzetrecord.

Ook de schaalverkleining waarop veel sociaal-wetenschappers al in 2012 aandrongen, kwam op gang. Wijken gingen ertoe over zelf duurzame energie op te wekken en overal ontstonden moestuintjes, houtkwekerijen, werkplaatsen en bedrijfjes die slim inspeelden op de nieuwe economie. Op daken verschenen tuintjes met oliezaad, gevels kleurden groen toen het ophangen van kweekplaten met olie-algen in de mode raakte. Forensen raakte uit de gratie, werken dicht bij huis leefde op.

Dat had, zoals sociologen en sociaal-geografen al in 2012 wisten, onmiddellijke positieve gevolgen voor de gezondheid, de tevredenheid, de veiligheid, het welbevinden en zelfs de schoolprestaties. In de steden ontstonden hechte gemeenschappen, corporatieve bedrijfjes, buurthuis kamers en buurtwinkels.

Verbod op te grote inkomensverschillen

Van de universiteiten kwam intussen een stortvloed van nieuwe duurzame technieken. Stond ons land ooit bekend om tulpen en kaas, tegenwoordig exporteert ons land vooral kennis, ingenieurs, bio- en nanotechnologie, milieuvriendelijke energieopwekkers en andere duurzame technieken. De economie groeide

weliswaar niet in ouderwetse zin, maar werd wel veel efficiënter, productiever en daarmee waardevoller.

Ook de arbeidsmarkt en de financiële markt veranderden. Radicaal was de invoering van het gegarandeerde basisinkomen voor alle burgers, gekoppeld aan het verbod op inkomensverschillen groter dan een factor 30: als in een bedrijf de laagstbetaalde 10.000 kroon verdient, mag de topman niet meer verdienen dan 300.000. Het directe gevolg was een herverdeling van de rijkdom. De armoede verdween, de werkloosheid verdampte: werk was opeens van een verplichting een kwestie van persoonlijke ontplooiing geworden en een manier om het basisinkomen te vergroten. Het leidde tot een zeer flexibele arbeidsmarkt, het verdwijnen van de ongelijkheid tussen man en vrouw en een ongekennde explosie van creativiteit en bedrijvigheid.

O zeker, vrij van problemen is de nieuwe economie nog niet. De opnieuw ingestelde douane heeft de grootste moeite om grondstoffensmokkel tegen te gaan en vuilnisbendes die illegaal afval storten vormen een ware plaag. En de economie heeft last van zijn eigen succes: we zijn zo duurzaam gaan leven, dat de overheid, aangewezen op belastingen uit grondstoffen en afval, worstelt met teruglopende inkomsten. Sommige mensen verlangen terug naar vroeger: toen je nog met het vliegtuig goedkoop op reis kon. Gelukkig vormen de telepresence-vakanties in virtual reality voor de meesten een goed alternatief.

De rampscenario's die de neoliberalen ons ooit voorhielden, zijn niet uitgekomen. De pensioenfondsen zijn gezonder dan in 2012, dankzij de stabiele beleggingen in duurzame technologie. De aandelenmarkt floreert, al is het met andere bedrijven dan in 2012. De grote werkloosheidsgolf is uitgebleven, de armoede is verdampd, de overheid is gekrompen en hoewel importproducten erg duur zijn, zijn de kosten voor dagelijks levensonderhoud gedaald. Het is geen

wonder dat de Scandinerlandse Unie bij economische vluchtelingen uit de VS zo'n geliefde bestemming is.

Dutch Miracle!

Inmiddels beginnen steeds meer landen elementen van het Dutch Miracle, zoals het is gaan heten, in te voeren. Gedwongen door de referenda waarbij de bevolking massaal vóór toetreding tot de Scandinerlandse Unie stemde, zijn ook Duitsland en Frankrijk begonnen hun economie te hervormen. Zelfs in China en India gaan, na de grote milieurampen van de laatste jaren, stemmen op om de economie te vergroenen. De nieuwe economie begint zich uit te breiden. En hoe meer landen meedoen, des te meer internationale handel is er weer mogelijk. Al is die handel nu gestoeld op duurzaamheid: hoe meer grondstoffen eraan te pas komen, des te duurder het product.

'Het was altijd een verdelingsvraagstuk', zegt Klamer achteraf. 'We leefden in een land van overdaad. We maakten de fout om die rijkdom te verdelen op basis van betaald werk.'

Achteraf gezien lag de oplossing altijd al binnen handbereik. We durfden er alleen niet goed in te geloven.

Het hier geschetste toekomstbeeld is gebaseerd op gesprekken met dr. Frank Dietz (PBL), prof.dr. Wim Heijman (WU), dr. Corine Hoeben (RUG), mr. Willem Hoogendijk (stichting Aarde), prof.dr. Arjo Klamer (EUR), prof.dr. Daan van Soest (VU, UvT) en dr. Henk de Vos (RUG) en op artikelen van prof. Herman Daly. De citaten zijn echt.

Op maandag 16 januari is Arjo Klamer te gast in het KennisCafé in De Balie over alternatieve visies op de economische crisis. Met verder Matthijs van Veelen en Eva van den Broek, columns van Maarten Keulemans en Jelle Reumer en een experiment van Science Center NEMO. Presentatie Martijn van Calmthout. Entree € 7,50 (5,00). Reserveren op www.debalie.nl